

Финансирано
од Европската Унија и
Советот на Европа

COUNCIL OF EUROPE

Имплементирано
од Советот на Европа

ХИ II Поддршка за подобар пристап до поквалитетни услуги на бесплатна правна помош во
Северна Македонија

ПРОЦЕНКА НА ПОТРЕБИТЕ И ПРЕПОРАКИ ЗА ОБЕЗБЕДУВАЊЕ ПРАВНА ПОМОШ ВО КРИВИЧНИТЕ ПОСТАПКИ ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Автори:
Г-н Виктор Захариа
Г-ѓа Бојана Неткова

Скопје, јуни 2020 г.

© 2020 Совет на Европа. Сите права се задржани. Лиценцирано на Европската унија под услови. Ниту еден дел од ова издание не смее да се преведува, репродуцира или пренесува во кој било облик или на кој било начин, електронски (ЦД-Ром, Интернет итн.) или механички, вклучително и преку фотокопирање, снимање или каков било систем за чување или повикување информации, без претходна писмена дозвола од Директоратот за комуникации (F-67075 Strasbourg Cedex или publishing@coe.int).

АКРОНИМИ:

ЕКЧП - Европска конвенција за човекови права и основни слободи

МП - Министерство за правда на Северна Македонија

ЗКП - Закон за кривична постапка на Република Северна Македонија, 150/2010, 100/2012, 142/2016, 193/2016, 198/2018

ЗБПП - Закон за бесплатна правна помош на Република Северна Македонија, 2019, Службен весник бр. 101/2019

ЗПД - Закон за правда на деца на Република Северна Македонија, Службен весник бр. 148/2013, 152/2019

РСМ - Република Северна Македонија

ПО на МП – Подрачни одделенија на Министерството за правда на Северна Македонија

РЕЗИМЕ

Програмската канцеларија на Советот на Европа во Скопје побара да се подготви документ со стручна проценка и препораки за обезбедување правна помош во кривичните постапки во РСМ. Таквата проценка се направи во рамки на заедничкиот проект на ЕУ/СЕ за Поддршка за подобар пристап до поквалитетни услуги за бесплатна правна помош во Северна Македонија. Целта на овој документ е да се даде основа и насоки за адресирање на недостатоците и за имплементацијата на последователните активности.

Критериумите за пристап до правна помош во кривичните постапки се дадени во ЗКП. Има три категории на ситуации (случаи и корисници) во рамки на кои може да се обезбеди правна помош: случаи на задолжителна одбрана, одбрана на сиромашни и застапување на интересите на жртвите на кривични дела. Законот не е доволно прецизен и таа несигурност доведува до проблеми во практичната примена. Како резултат, во значителен број предмети, обвинетите лица не се застапувани во кривичните постапки, во време кога 21,8 % од населението во земјата живее под прагот на сиромаштијата.

За адресирање на овие предизвици потребно е да се ревидира законската рамка, пред сè критериумите за пристап до правна помош во кривичните постапки, прагот за квалификување за правна помош и постапката за потврдување на критериумите во однос на „имотната состојба“, со што законските одредби и практики ќе се усогласат со стандардите и насоките на СЕ. Времено решение би можело да се најде преку релевантни упатства од Врховниот суд на РСМ во врска со правната помош во кривичните постапки.

Потребни се повеќе дебати меѓу засегнатите страни во врска со определувањето на адвокат по службена должност, за пресметување на тарифите на адвокатите, исто како и поширока кампања за подигнување на свеста. За успешна примена на системот за правна помош во кривичните постапки неопходни се истражувања и прибирање на податоци, вклучително и за „задоволените и незадоволените“ потреби од правна помош и проценка на квалитетот на услугите на правна помош во кривичните постапки. Буџетот за правна помош во кривичните постапки ќе треба да ги опфати сите категории на неопходни трошоци, вклучително и за подигнување на свеста, обука и иновации во системот.

Улогата на Адвокатската комора е клучна. Формирањето на Центар за едукација на адвокатите, развивањето на професионалните стандарди за работа на адвокатите во кривичните постапки, специјализација за адвокати по службена должност, развивање на механизам за следење на квалитетот на правната помош може директно да придонесат кон подобрување на квалитетот на правната помош. Софтверското решение за назначување на адвокат по службена должност во кривичните постапки ќе го реши проблемот на транспарентност во назначувањето на адвокат по службена должност, со што ќе се зајакне и нивната независност.

Долгорочно, се препорачува да се разгледа можноста управувањето со системот за правна помош во кривичните постапки (целиот спектар на активности) да се додели на едно посебно тело, со учество на сите релевантни чинители. Би било соодветно да се направи план за подобрување на системот за давање на правна помош во кривичните постапки во РСМ во случаи на задолжителна одбрана, сиромашни лица и жртви на кривични дела, вклучително со сите соодветни мерки за таа цел.

Содржина

АКРОНИМИ:.....	3
РЕЗИМЕ	4
I. ВОВЕДНИ ЗАБЕЛЕШКИ.....	6
II. МЕТОДОЛОГИЈА.....	7
III. СЕГАШНИ СОСТОЈБИ И ПРЕПОРАКИ.....	8
1. КОРИСНИЦИ НА ПРАВНА ПОМОШ ВО КРИВИЧНИТЕ ПОСТАПКИ	8
Задолжителна одбрана.....	9
Осомничено лице лишено од слобода.....	9
Одбрана на сиромашни.....	10
Застапување на интересите на жртвите од криминал.....	12
НАЗНАЧУВАЊЕ НА АДВОКАТИ ПО СЛУЖБЕНА ДОЛЖНОСТ ЗА ДАВАЊЕ БЕСПЛАТНА ПРАВНА ПОМОШ	15
2. ДАВАТЕЛИ НА ПРАВНА ПОМОШ ВО КРИВИЧНИТЕ ПОСТАПКИ.....	17
3. КВАЛИТЕТ НА ПРАВНАТА ПОМОШ ШТО ЈА ДАВААТ АДВОКАТИТЕ ПО СЛУЖБЕНА ДОЛЖНОСТ И СИСТЕМ ЗА ГАРАНЦИЈА НА КВАЛИТЕТ	19
4. ЗАСЕГНАТИ СТРАНИ И СОРАБОТКА	22
Управување со системот за давање правна помош во кривичните постапки	22
Свест за правото на правна помош.....	22
Статистички податоци и истражувања за правната помош во кривичните постапки.....	23
Финансирање на системот за правна помош во кривичните постапки (адвокати по службена должност).....	23
Синергија и соработка на засегнатите страни	24
5. ОПШТА ПЕРЦЕПЦИЈА ЗА СИСТЕМОТ ЗА ДАВАЊЕ ПРАВНА ПОМОШ ВО КРИВИЧНИТЕ ПОСТАПКИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА	25
IV. СПИСОК НА ПРЕПРОРАКИ	26
V. ТЕНТАТИВНА РАМКА ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ НА ПРЕПОРАКИТЕ.....	28
V.I КРАТКОРОЧНИ ПРЕПОРАКИ (1-2 години)	28
V.II ДОЛГОРОЧНИ ПРЕПОРАКИ (3-5 години)	29

I. **ВОВЕДНИ ЗАБЕЛЕШКИ**

Советот на Европа во периодов го спроведува Проектот за поддршка на подобар пристап до поквалитетни услуги на бесплатна правна помош (БПП) во Северна Македонија, кој има за цел да ги поддржи главните чинители преку подобрување на ефикасноста, квалитетот, опфатот, достапноста и свеста за бесплатната правна помош во земјата и адресирање на идентификуваните недостатоци. Тој се надоврзува на резултатите постигнати со спроведувањето на претходната Акција за ова прашање (ХИ- 35 „Поддршка за реформите за бесплатна правна помош“) и го поддржува делотворното спроведување на новиот Закон за бесплатна правна помош усвоен во мај 2019 година.

Проектот се фокусираше на три главни правци на дејствување:

- (1) Хармонизирање на одредбите, политиките и практиките поврзани со бесплатната правна помош;
- (2) Целно градење на капацитетите на главните даватели на услуги (Министерството за правда, Адвокатската комора и граѓанските организации), вклучително и преку поддршката за структурирана и континуирана координација, и
- (3) Подигнување на свеста кај населението за поддршка на поголем пристап до бесплатна правна помош.

Акцијата ХИ П 12 – „Поддршка за подобар пристап до поквалитетни услуги на бесплатна правна помош во Северна Македонија“ предвидува во Резултат 2.2.1: „Започнување на процесот од страна на главните чинители, вклучително и судството и адвокатската комора, за идентификување и адресирање на недостатоците во обезбедувањето правна помош во кривичните постапки“, од краткорочната цел „Поквалитетна правна помош во кривичните постапки преку подобрување на транспарентноста и координацијата“.

Планираните активности во рамки на оваа цел вклучуваат:

- а) Стручна проценка и препораки за адресирање на недостатоците за давањето правна помош во кривичните постапки;
- б) Тркалезна маса за споделување најдобри практики за обезбедување правна помош во кривични постапки;
- в) Координативни состаноци (работни групи) за надминување на недостатоците во обезбедувањето правна помош во кривичните постапки;
- г) Пилотирање на усвоените мерки во одредени судови.

Следствено, Програмската канцеларија на Советот на Европа во Скопје, побара да се изготви документ со стручна проценка и препораки за обезбедување на правна помош во кривичните постапки во РСМ. Целта на овој документ е да ја даде основата и насоките за адресирање на недостатоците и имплементацијата на последователните активности.

Документот се осврнува на:

- Сегашните состојби (постојни механизми, главни чинители во процесот, улоги, интеракција, делотворност) во однос на релевантните меѓународни стандарди;
- Постојните недостатоци и предизвици;
- Можните решенија и пристапи за подобрување на координацијата и делотворноста во обезбедувањето правна помош во кривичните постапки;

- Меѓународните практики и искуства што може да се релевантни како добри практики или научени лекции во македонскиот контекст.

Во документот се опфаќа правната помош во кривичните постапки (истраги, судски рочишта, и жалбена постапка), осврнувајќи се на категориите лица кои можат да добијат правна помош (задолжителна одбрана, сиромашни лица, жртви на криминал), механизмите за назначување бранител, даватели на услуги и механизми за гаранција на квалитетот, раководење и финансирање на системот).

Во документот се анализира релевантното законодавство (пред сè ЗКП, ЗБПП, ЗПД), нацрт законите, добрите трендови, недостатоците и предизвиците, се формулираат препораки врз основа на стандардите и добрите практики во оваа област во Советот на Европа, и се идентификуваат потенцијалните стратегии што би можеле да се поддржат преку проекти на Советот на Европа.

Во документот не е опфаќа статусот на адвокатите или процесните права, должностите и одговорноста на адвокатите генерално (пр. улогата на адвокатот на одбраната во истражната фаза, судските рочишта, второстепените постапки или жалбите на пресудите на второстепените судови; улогата на адвокатот на одбраната во разните процесни дејствија во постапката на вкрстено испрашување; подготовка на случајот на одбраната: прибирање докази од страна на одбраната; улогата на адвокатот на одбраната во текот на презентирањето на доказите; замена на адвокатот на одбраната со адвокат по службена должност; последици од повредата на правото на одбрана и сл.)

II. МЕТОДОЛОГИЈА

Процесот на подготовка на овој документ се одвиваше согласно структурирана методологија, во три фази: а. анализа на документи, б. мисија за утврдување на фактите од далечина, и в. изработка на документот.

Со оглед на постојните рестрикции за патување и состанување поврзани со пандемијата на КОВИД - 19, работата се вршеше од дома со онлајн интеракции со релевантни соговорници, користејќи алтернативни опции за продолжување со планираните активности преку пристапот на онлајн и работа од далечина.

Врз основа на анализата на документите, се изготви методолошки план и два прашалника на кои требаше да се дадат образложени одговори, а со цел да се добијат мислењата и искуството на пет судии и десет адвокати за сегашната состојба на работите. Беа одржани девет онлајн состаноци со засегнатите страни, водејќи сметка за запазување и на родовиот аспект. Временската рамка за проценката (мај 2020 година) и расположливите ресурси не дозволија поставување на структурирани прашања на репрезентативен примерок на засегнатите страни.

Проценката ја направија Виктор Захарија¹ и Бојана Неткова² со поддршка на проектниот тим на СЕ. Консултантите и проектниот тим на СЕ тесно соработуваа, споделуваа информации, даваа релевантни информации и комуницираа преку електронска пошта и видео конференции.

Треба да се напоменат и методолошките ограничувања поврзани со (не)достапноста на релевантни статистички податоци, што во контекст на опфатот на овој документ се надмина со користење на оние податоци кои беа достапни.

III. СЕГАШНИ СОСТОЈБИ И ПРЕПОРАКИ

Уставот на РСМ гарантира дека „лицето има право на бранител во полициската и судската постапка³“. Одредбите на Уставот се детално разработени во ЗКП. Секое обвинето лице има основно право да се брани лично или со помош на бранител по сопствен избор, а доколку нема средства да плати бранител, да добие бесплатен бранител кога тоа го бараат интересите на правдата⁴. Секое лице кое е осомничено или обвинето за кривично дело има право на бранител во текот на целата кривична постапка против него. Обвинетиот пред првото испитување или пред друго дејствие за кое таа обврска е предвидена со овој закон мора да се поучи дека има право на бранител по свој избор со кого може насамо да се советува и дека бранителот може да присуствува на неговото испитување. Бранител на обвинетиот можат да му обезбедат и неговиот законски застапник, брачниот, односно вонбрачниот другар, роднина по крв во права линија, посвоител, посвоенник, брат, сестра и хранител, освен ако обвинетиот на тоа изречно се противи.⁵

Во случај обвинетиот да нема бранител по свој избор или обезбеден од роднините, тој може да користи правна помош на бранител определен по службена должност. Критериумите за пристап до правна помош во кривичните постапки се утврдени во ЗКП. Има три категории на ситуации (предмети и корисници) кога може да се обезбеди правна помош во кривичните постапки: случаи на задолжителна одбрана, одбрана на сиромашни лица и случаи на застапување на жртвите на кривични дела.⁶

1. КОРИСНИЦИ НА ПРАВНА ПОМОШ ВО КРИВИЧНИТЕ ПОСТАПКИ

Поради фактот што критериумите за пристап до правната помош согласно ЗКП ретко се споменуваа како проблематични, во документот тие се обработуваат подетално од другите делови.

¹ Меѓународен консултант на СЕ, поранешен Претседател на Националниот совет за државно загарантирана правна помош, Молдавија (2008-2016).

² Национален консултант на СЕ, адвокат и член на работната група за изменување и дополнување на ЗБПП, член на комисијата за формирање на Центар за едукација на адвокати.

³ Устав на РСМ, член 12 став.3.

⁴ ЗКП, член 70.

⁵ ЛСР, член 71.

⁶ Правната помош за деца во конфликт се регулира со друг закон. ЗПД утврдува задолжителна одбрана за деца во ризик и деца во конфликт со законот во постапките пред четири државни органи, центрите за социјална заштита, полицијата, јавното обвинителство и судовите. Трошоците за постапките пред центрите за социјална заштита и полицијата се покриваат од буџетот за правна помош согласно ЗБПП, пред јавен обвинител од буџетот на институцијата, а пред судовите од судскиот буџет (член 90, став 2 од ЗПД).

Задолжителна одбрана

ЗКП ја регулира задолжителната одбрана во следните ситуации⁷:

- Ако обвинетиот е нем, глув или неспособен самиот успешно да се брани, или ако против него се води кривична постапка за кривично дело за кое во законот е пропишана казна доживотен затвор, мора да има бранител уште при првото испитување.
- Обвинетиот мора да има бранител ако против него е определен притвор за времето додека трае притворот.
- По поднесениот обвинителен акт поради кривично дело за кое со закон е пропишана казна затвор од десет години или потешка казна затвор, обвинетиот мора да има бранител во времето на доставувањето на обвинителниот акт.
- Во текот на постапката за преговарање и спогодување со обвинителот за признавање на вината, обвинетиот мора да има бранител.
- Обвинетиот на кој му се суди во отсуство мора да има бранител веднаш по донесеното решение за судење во отсуство.

Ако обвинетиот во случаите на задолжителна одбрана од ставовите на членот 74 не земе бранител сам, претседателот на судот ќе му постави бранител по службена должност за натамошниот тек на кривичната постапка до правосилноста на пресудата.

Всушност, постои иницијатива за промена на одредбите на ЗКП за да се прошири опфатот на задолжителната одбрана со категории на случаи кога:

- постапката се врши против обвинето лице за кривично дело што се гони по службена должност, а тоа лице служи затворска казна за друго кривично дело, од моментот кога органот што ја води постапката ќе дознае за тоа;
- обвинетото лице е трајно отстрането од судницата во согласност со Член 361 став (2) на ЗКП;
- има предлог за изрекување мерки за безбедност во согласност со Член 522 на ЗКП.

Дури и така, задолжителната одбрана има ограничен опфат, а самите формулации во ЗКП може да предизвикаат неконзистентност во практиката. Особено, задолжителната одбрана не ги опфаќа сите ситуации кога е загромена индивидуалната слобода на лицето (пр. обвинетото лице не е уапсено, но може да добие затворска казна), кога обвинетото лице не го говори јазикот на кој што се води постапката; фразата „не е способно успешно само да се брани“ не е доволно прецизна и може да доведе до потешкотии во однос на воедначеното толкување.

Осомничено лице лишено од слобода

Осомничените лица лишени од слобода заслужуваат посебно внимание поради зголемената ранливост. Согласно ЗКП, лицето лишено од слобода може насамо да се советува со адвокат во секое време, било да е дење или ноќе. Ако нема свој адвокат или не може да стапи во контакт со него, лицето лишено од слобода може да побара да ја види листата на дежурните адвокати. Адвокатот може во секое време да дојде да го посети во полициската станица. Во времето од 20,00 часот навечер до 8,00 часот наутро

⁷ ЗКП, член 74.

лицето има право да добие адвокат од листата на дежурни адвокати, која ја составува Адвокатската комора на Република Северна Македонија. Трошоците за дежурниот адвокат како бранител за време на задржувањето ноќе паѓаат на товар на Буџетот на Република Северна Македонија.⁸ Ако во случај на задолжителна одбрана (член 74 ставови (1) и (2)) лицето лишено од слобода не земе бранител во рок од 12 часа од часот кога е поучено за ова право, или изјави дека не сака да земе бранител, ќе му се назначи бранител по службена должност.⁹

Стратегијата за реформи на правосудниот сектор за периодот 2017-2022 нагласува дека „...нема подетални стандардизирани пишани процедури и механизми со кои ќе се обезбеди или олесни остварувањето на правото на бранител на осомничениот кога тој е повикан на испитување во полиција, особено ако е лишено од слобода, што е само една од причините зошто осомничените во Република Северна Македонија речиси никогаш не користат бранител во полиција.”¹⁰ Мисијата за утврдување на фактите сугерира дека во оваа област се нема постигнато голем напредок, имајќи предвид дека се споменува дека „правото на бранител пред и во текот на првото испитување како и во текот на постапката е нефункционално”, „вообичаено првата средба со бранител по службена должност со корисникот е во просториите на судијата на претходна постапка кога на лицето му се изрекува притвор или друга мерка, и речиси никогаш при испитувањето во полициска станица или пред јавен обвинител“, „честопати определувањето на бранител по службена должност се случува откако мерката притвор е веќе изречена“.

Одбрана на сиромашни

ЗКП ја регулира правната помош за сиромашни лица. Кога не постојат услови за задолжителна одбрана, ако според својата имотна состојба лицето не може да ги поднесува трошоците на одбраната, на обвинетиот може по негово барање да му се постави бранител, кога тоа го бараат интересите на правдата, а особено тежината на кривичното дело и сложеноста на случајот. Во барањето обвинетиот може самиот да посочи определен адвокат за бранител од листата на адвокати од соодветната адвокатска заедница.¹¹

Треба да се напомене дека во ваков случај постои можност за несигурност и невоедначена примена на законот.

Критериумот „имотна состојба“ не е јасно дефиниран во законот и оставено е тоа да се дефинира во секој предмет поединечно. Начинот за утврдување на имотната состојба на обвинетото лице е проблематичен. Не постојат прецизни правила за утврдување на прагот за квалификување за правна помош. Обвинетото лице кое побарува правна помош во многу случаи автоматски нема да биде во можност да ги поднесе бараните документи поради административни пречки.¹²

⁸ ЗКП, член 161.

⁹ ЗКП член 168.

¹⁰ *Стратегија за реформа на правосудниот сектор за периодот 2017-2022*, Глава 5 – Реформи во посебни области 5.1. Казнено-правна област. <https://rm.coe.int/strategy-for-reform-of-the-judicial-sector-for-the-period-2017-2022-wi/16808c4384>

¹¹ ЗКП, член 75.

¹² Обвинетото лице треба да ги поднесе следните документи: уверение од УЈП за состојбата на движниот и недвижниот имот, уверение од Агенцијата за вработување за статусот на вработеност – доколку лицето е вработено, уверение од работодавачот за износот на плата, доколку вработеното лице има семејство, уверение за статусот на вработеност на членовите за семејството и уверение од работодавачот на членовите на семејството за износот на платата, како и уверени од Министерство за труд и социјални работи за тоа дали лицето е примател на социјална помош. Овие документи треба да е од понов датум.

Во врска со критериумите за „сложеност на случајот“, некои практичари тоа лесно може да го сфатат дека значи „лице неспособно само успешно да се брани.“¹³ Исто така, во рамки на мисијата за утврдување на фактите, одредени соговорници споменаа дека „имотната и социјалната состојба на лицето исто така се земаат предвид“, што наведува на тоа дека постојат и дополнителни фактори, и дека критериумите за „имотна состојба“ и „во интерес на правдата“ се всушност кумулативни, а не алтернативни или дополнителни.

Потоа, согласно ЗКП, трошоците за постапката и „необходимите издатоци“ на поставениот бранител се исплатуваат однапред од средствата на органот што ја води кривичната постапка, а се наплатуваат подоцна од лицата кои се должни да ги надоместат според одредбите на овој закон¹⁴. Имајќи ги предвид процедурите, можноста за надомест на трошоците може теоретски да доведе до искушение да се определи бранител по службена должност дури и во случаи кога таквото толкување е гранично. Сепак фактот што исплатата на средствата однапред се предвидува од буџетот на органот на одлучување (судот), теоретски може да доведе и до спротивни тенденции.

Од гледна точка на обвинетото лице, постои можност за изземање од трошоците. Согласно ЗКП, ако на обвинетиот му бил поставен бранител, а со плаќањето на наградата и на потребните издатоци би било доведено во прашање издржувањето на обвинетиот или издржувањето на лицето кое е должен тој да го издржува, наградата и потребните издатоци на бранителот ќе се исплатат од Буџетот на Република Северна Македонија.¹⁵ Но и покрај тоа, фразата „ако со плаќањето на наградата и на потребните издатоци би било доведено во прашање издржувањето на обвинетиот или издржувањето на друго лице“ може и поинаку да се толкува. Несигурноста во однос на толкувањето може за обвинетиот да биде причина тој да се воздржи од побарување на услугите на бранител по службена должност. Бидејќи е можно, на крајот, сите трошоци да паднат на негов товар. Дополнително, во случај кога обвинетиот нема да ги плати трошоците, согласно законот ваквите трошоци ќе бидат наплатени преку извршител, постапка која наводно не задоволува во однос на заштитата на правата на должникот.¹⁶

Следствено, во значителен број случаи, обвинетите лица во кривичните постапки не се застапувани. Согласно одредени податоци, во периодот меѓу 2015 и 2017, 63,5% од обвинетите лица во кривични постапки сами ангажирале бранител, на 9,6% од обвинетите лица им бил назначен бранител по службена должност, а 26,9% немале бранител во текот на постапката¹⁷. Други извори укажуваат на малку поинакви, но сепак споредбени податоци.

Број на назначени бранители по службена должност и одбрана на сиромашни лица¹⁸

	2016	2017	2018
Бранители назначени по службена должност	1180	1045	1095
Бранители за сиромашни лица	3	6	2
Кривични предмети вкупно	15853	15040	15129

¹³ Види ЗКП, член 74 (1).

¹⁴ ЗКП, член 102.

¹⁵ ЗКП, член 107.

¹⁶ Види: Народен правобранител на РСМ, Годишен извештај 2018, <http://ombudsman.mk/upload/Godisni%20izvestai/GI-2018/GI-2018-Ang.pdf>, стр. 60

¹⁷ Согласно анализата на податоците добиени од набљудуваните судски постапки во 2015, 2016 и 2017 година, направено во соработка со граѓанското здружение Коалиција „Сите за правично судење“.

¹⁸ Пристап до правдата во Северна Македонија, сеопфатна студија за пристапот до правда во кривичните, граѓанските и управните постапки. Здружение на млади правници, Скопје, септември 2019 г., стр. 45

% на предметите каде што е назначен бранител	7,46%	6,99%	7,25%
--	-------	-------	-------

Овие податоци укажуваат дека многу мал број лица го искористиле правото на правна помош врз основа на критериумот сиромашни (0,013 %), во случај кога 21,8 % од населението во земјата живее под прагот на сиромаштијата и стапката на невработеност е 22,6 %¹⁹.

Застапување на интересите на жртвите од криминал

Согласно ЗКП, секоја жртва на кривично дело кое повлекува затворска казна од најмалку четири години, има право на советник на товар на буџетските средства пред давањето на исказ, односно изјава или поднесување на имотноправно барање, ако има тешки психофизички оштетувања или потешки последици од кривичното дело²⁰. Жртвите на кривични дела против половата слобода и половиот морал, човечноста и меѓународното право, имаат право пред испитувањето да разговараат со бесплатен советник или со полномошник, доколку во постапката учествуваат како оштетени²¹. Во новиот ЗБПП јасно се вели дека одбраната и застапувањето во кривичните постапки се обезбедуваат во согласност со одредбите на ЗКП²². Дополнително, во преодните одредби на ЗБПП се обезбедува и заштита на лицата жртви на казниви дела и заштита на жртвите на трговија со луѓе²³.

Од гледна точка на постапката, во вообичаената судска практика статусот на жртвата се одредува во зависност од видот и карактерот на кривичното дело. Судот ги има материјалните докази, лекарските уверенија и досиеја, фотографиите, извештаите од социјалните центри, вештачењата за повреди или психијатриски извештаи и сл. Но всушност, статусот на жртвата се утврдува многу порано, уште во полициската станица и канцеларијата на јавното обвинителство, со цел да се запазат сите права на жртвата и да се спречи ревиктимизацијата. Постапката за утврдување на кумулативните критериуми за „психофизичко нарушување и сериозни последици како на резултат на кривичното дело“ може да варира.

Дополнителна забуна може да предизвика и перцепцијата дека одредбите на ЗКП и ЗБПП се усогласени (а всушност не се). Во рамки на мисијата за утврдување на фактите, одредени практичари сметаат дека бранител по службена должност за жртвата треба да се назначи по утврдување на вината на сторителот (откако ќе заврши кривичната постапка). Други пак укажаа на одредбите во ЗКП каде што се наведува потребата од правни услуги за застапување на интересите на жртвата во текот на кривичната постапка. Практиката да се смета само на граѓанскиот правен лек, т.е. прво обвинетиот да биде прогласен за виновен и потоа да се бара надомест за жртвата преку граѓанска постапка би било во спротивност со релевантните стандарди на статусот на жртвата во кривичните постапки.

Треба да се напомене дека не постои систем за информирање и советување на жртвите на кривични дела за нивните права во однос на правните услуги, вклучително и за можноста за правна помош (но исто така и за правото на психолошка и социјална поддршка и заштита) на јасен и разбирлив начин. Нема достапни статистички податоци за користењето на правната помош во кривичните постапки од

¹⁹ УНДП, Република Северна Македонија, <https://www.mk.undp.org/content/north-macedonia/en/home.html> .

²⁰ ЗКП, член 53.

²¹ ЗКП, член 55.

²² ЗБПП член 38.

²³ ЗБПП член 49.

страна на жртвите на кривични дела (иако се вели дека многу малку жртви би добиле адвокат по службена должност).

Генерално, што се однесува на правната помош во кривичните постапки (за сите категории можни корисници) има многу малку истражувања и сигурни статистички податоци (дисегрегирани, вклучително и по род).

Имајќи ги предвид меѓународните стандарди и насоки²⁴, стандардите на СЕ вклучително и член 6 (3) (в) на ЕКЧП²⁵, судската практика на ЕСЧК²⁶, стандардите на КСТ²⁷, и стандардите и насоките на ЕУ²⁸, се даваат следните препораки:

1. **Да се спроведе темелно истражување на „исполнетите и неисполнетите“ потреби од правна помош во кривичните постапки во РСМ.** Истражувањето треба да овозможи идентификација на категориите лица и случаи кога правната помош во кривичната постапка се смета за потребна, и формулирање на одговорите на овие потреби согласно алгоритмите за задолжителна одбрана, одбрана на сиромашни лица и жртви на криминал.

²⁴ Принципи и упатства на Обединетите нации за пристап до правна помош во кривично-правните системи, A/RES/67/187, Принцип 3 “Државите ќе обезбедат дека секое лице што е задржано, лишено од слобода, осомничено или обвинето за кривично дело што се казнува во затворска казна или смртна казна ќе има право на правна помош во сите фази од кривично правната постапка. Правната помош треба исто така да се овозможи, без оглед на средствата со кои располага лицето, доколку интересите на правдата го бараат тоа, на пример, во случај на итност или сложеност на предметот или тежината на казната”, Принципот 10 „Треба да се преземат посебни мерки за да обезбеди суштествен пристап до правна помош за жени, деца и групи со посебни потреби, вклучително но не и само, за стари лица, малцинства, лица со попреченост, лица со ментална болест, лица кои живеат со ХИВ и други сериозни заразни болести, корисници на дрога, домородни и аборигински лица, апатриди, баратели на азил, странски државјани, мигранти и мигрантски работници, бегалци и внатрешно раселени лица. Таквите мерки треба да ги адресираат посебните потреби на овие групи, вклучително со мерки кои се родово сензитивни и соодветни за возраста. Државите исто така треба да обезбедат дека правната помош е достапна и за лицата кои живеат во рурални, оддалечени и економски и социјално загрозувани области и на лица кои припаѓаат на економски и социјално загрозувани групи”.

²⁵ Член 6 (3) (в) ЕКЧП “Секое лице обвинето за кривично дело има право на следните минимални права... да се брани самиот или со помош на бранител по свој избор, а доколку не располага со средства да плати бранител, да добие бесплатен службен адвокат кога тоа го наложуваат интересите на правдата;

²⁶ Правото на пристап до адвокат во кривичните постапки се однесува на целата постапка, од полициското испитување до повисоките апелационски фази. Пристапот до адвокат треба да се обезбеди од првиот момент кога некое осомничено лице се сослушува од страна на полицијата, освен ако не се покаже дека со оглед на конкретните околности на секој случај постоеле убедливи причини да се ограничи ова право. Правната помош не е право загарантирано за сите лица вклучени во кривична постапка, и државите не се обврзани да обезбедат правна помош за сите, туку за лица кои немаат средства да ангажираат адвокат и кога интересите на правдата во одреден вид на предмет или постапка го налагаат тоа. Државите ги одредуваат правилата во однос на утврдување на критериумите, вклучително и финансискиот праг и методите за утврдување дали се исполнети критериумите. При одредување дали ‘интересите на правдата’ наложуваат доделување на правна помош, треба да се имаат предвид три фактори: сериозноста на делото и тежината на евентуалната казна; сложеноста на предметот; личната состојба на обвинетото лице. Кога се работи за индивидуалната слобода, интересите на правдата во принцип налагаат правно застапување. Обврската постои дури и кога постои само можност од затворска казна. Домашното законодавство може да одреди и пошироко поставени стандарди. Самата одредба за правна помош не значи дека истата ќе биде и делотворна. Неуспешноста на адвокатот ангажиран согласно правната помош да изгради практична и делотворна одбрана може да претставува повреда на Член 6. Правото на секое лице што е обвинето за кривично дело да биде брането од адвокат по сопствен избор не е апсолутно. Види: ЕСЧП, Водич за Член 6 од Европската конвенција за човекови права, Право на правично судење (кривична материја). Достапно на македонски јазик на https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_MKD.pdf

²⁷ Види: Европски комитет за спречување на тортура и нечовечно или понижувачко постапување или казнување (КСТ). Пристапот до адвокат како средство за спречување на несоодветно постапување. Извадок од 21-иот Општ извештај на КСТ, објавен во 2011 година. Достапен на македонски јазик на <https://rm.coe.int/16806ccd1d>.

²⁸ Види: Европска Унија, Резолуција на Советот од 30 ноември, 2009 година за Патоказ за зајакнување на процедуралните права на осомничените и обвинетите лица во кривичните постапки (текст релевантен за ЕЕА) 2009/С 295/01; Директива 2013/48/EU (2013) за правото за пристап до адвокат во кривичните постапки и при постапки за европски налог за апсење, и на правото да информира трето лице за лишувањето од слобода и да комуницира со трети лица и конзуларни лица при лишено од слобода; Европска комисија, Препорака од 27 ноември 2013 година за правото на правна помош за осомничени или осудени лица во кривични постапки, ОЈ 013 С 378.68; Директива (ЕУ) 2016/19,19 за привремена правна помош за осомничени или осудени лица лишени од слобода и за правна помош во постапки за европски налог за апсење (привремена правна помош за лица лишени од слобода – и пред сослушување; сè додека не се донесе одлука за исполнување на условите за правна помош); Директива (ЕУ) 2016/800 за процедуралните мерки за заштита на децата кои се осомничени или обвинети лица во кривичните постапки; Рамковна одлука 2001/220/JHA за ситуацијата на жртвите во кривичните постапки, Директива на Советот 2004/80/ЕС од 29 април 2004 година во врска со надоместокот на жртвите на кривичните дела; Директива 2012/29/EU за правата на жртвите; Директива 2011/36/EU за спречување и борба против трговијата со луѓе и заштита на жртвите.

2. **Да се ревидира ЗКП, пред сè критериумите за пристап до правната помош во кривичните постапки.** Со промените треба критериумите за задолжителна одбрана да се усогласат со меѓународните и стандардите на СЕ (пр. обвинетиот не е лишен од слобода, но може да добие затворска казна), и да се појаснат постојните формулации во врска со критериумите за добивање правна помош.
3. **Да се развијат** (паралелно со ревизијата на ЗКП, и како краткорочна мерка) **релевантни упатства од Врховниот суд на РСМ кои ќе доведат до воедначување на практиката за оценување на критериумите за доделување на правна помош** како што се: “неспособност лицето само успешно да се брани”, “имотна состојба”, “обвинетото лице не може да ги поднесува трошоците на одбраната,” “сложеноста на случајот”, “а со плаќањето на наградата и на нужните издатоци би било доведено во прашање издржувањето на обвинетиот или издржувањето на друго лице“, „психофизички оштетувања или потешки последици од кривичното дело“, и **во кои ќе се укажат начините за информирање на жртвите на кривични дела за нивните процедурални права, и моментот на назначување на адвокат по службена должност за застапување на интересите на жртвите на кривични дела.**
4. **Да се усвои соодветно законодавство и да се воведи праг за квалификување за прва помош** (пр. одреден број на просечни плати, просечни месечни приходи на семејството, или некоја друга предвидлива формула), **да се специфицира и поедностави процедурата за потврдување на критериумите за „имотната состојба“,** и воедно да се укине практиката обвинетото лице да собира потврди од различни институции, и со тек на време **да се премине на можноста ваквите потврди да се добиваат од една институција („едношалтерски систем“ или преку електронски барања).** Треба да се потсети на тоа дека согласно ЗБПП, процесот на евалуација на финансиската способност ја прави МП кое што за таа цел ги прибира сите релевантни информации²⁹.
5. **Да се развие пилот проект за пристап до правна помош во раната фаза на кривичната постапка,** чија што цел би била развивање на делотворен механизам за пристап до адвокат (или ако е пропишано адвокат по службена должност) кога лицата се повикуваат за испитување од страна на полицијата, и особено ако лицата се лишуваат од слобода. Чинителите во кривично правниот систем, особено полицијата, обвинителството, судовите и системот за правна помош треба заеднички да вложат напори да обезбедат дека правната помош им се дава на сите осомничени/ лица од моментот на лишување од слобода, пред испитувањето од страна на полицијата, како што налага судската практика на ЕСЧП.

²⁹ Во моментот МП развива софтвер преку кој ќе се овозможи поврзување на сите релевантни бази на податоци на институциите.

НАЗНАЧУВАЊЕ НА АДВОКАТИ ПО СЛУЖБЕНА ДОЛЖНОСТ ЗА ДАВАЊЕ БЕСПЛАТНА ПРАВНА ПОМОШ

Согласно ЗКП, адвокатите по службена должност ги определува претседателот на судот. Судовите имаат различни практики за назначување на адвокати по службена должност, т.е. не постои воедначена практика за таа цел. Одредени судови го следат списокот на Адвокатската комора за адвокати по службена должности, од кој одлучуваат по случаен избор. Но и покрај тоа, можна е ситуација кога одредени адвокати од списокот не можат да се стават на располагање кога ќе бидат побарани, или пак се недостапни на контакт информациите кои стојат на списокот.

Судиите сакаат адвокатите да се вклучат во постапката што е порано можно, па затоа може да паднат во искушение да го назначат оној адвокат кој веднаш ќе се одзвезе на повикот на судијата; „во 90 проценти од случаите, адвокатот треба да пристигне во судот во рок од 15 до 30 минути³⁰“, „треба да им е познат на судот, и да може брзо и квалитетно да ја подготви одбраната“, „е веќе ‘докажан’ адвокат кој ја познава материјата и лесно може да се вклучи во одбраната на обвинетото лице“. Тоа се адвокатите што најчесто се повикуваат. Од практична гледна точка, судијата повикува адвокат од списокот (во зависност од ситуацијата и итноста на случајот) или по телефон или писмено. Како резултат на тоа, начинот на определување на адвокати по службена должност се перципира како нејасен и недоволно транспарентен). Ваквиот пристап е во прилог на судиите и брзината на постапката, но не е во прилог на одредени адвокати на списокот („некои адвокати никогаш не ги викаат“; тоа доведува до нефер конкуренција меѓу адвокатите), а е целосно неприфатливо од гледна точка на подготовката на одбраната и интересите на обвинетото лице.

Дополнително, за време на мисијата за утврдување на фактите, се појавија и сигнали за други лоши практики: дека бранителите кои се премногу совесни и ‘гласни’ во текот на постапката не се повикуваат по службена должност наредниот пат; дека бранителите се определуваат во зависност од личните врски што тие ги имаат со лицата одговорни за постапката (судии, обвинители, полициски службеници, и сл.), или дека полицијата сугерира одреден адвокат.

Вреди да се напомене дека прекинувањето на ваквите опасни врски меѓу полицијата, истражните органи и судовите од една страна, и адвокатите од друга, значително ја зајакнува независноста на бранителите. Затоа, определување на адвокати преку специјализирани власти/органи за правна помош е честа практика во многу европски земји.

Во практика, обвинетото лице има многу мала улога во изборот на адвокат по службена должност. Имало случаи кога обвинети лица, страни по повеќе постапки, го побарале истиот адвокат за нивен бранител во дадена постапка, или пак го побарале адвокатот што ги бранел во некоја кривична постапка во минатото.

Генерално, бранителите ретко се разрешуваат поради несоодветно или несовесно извршување на обврските. Уште помалку веројатно е дека обвинетите со адвокат по службена должност ќе побараат замена на нивниот адвокат по службена должност со друг адвокат по службена должност. Но, има

³⁰ Обвинетиот може исто така на бранителот да му даде и усно полномошно на записник пред органот пред кој се води постапката, (ЗКП, член. 71 (б)), одредба што „нуди“ правно решение за назначување на „адвокат од просторијата“.

случаи каде што обвинетите приватно ангажираат адвокати, сомневајќи се дека адвокатот по службена должност не се вложува доволно во случајот (адвокат кој тие веќе го познаваат или кој им е препорачан, на кого што тие повеќе му веруваат од адвокатот назначен по службена должност кого тие не го познаваат). Не треба да се исклучи и ситуацијата во која обвинетите или семејствата избираат адвокат кои тие сметаат дека е влијателен или близок со судијата одговорен за постапката или со владејачките политички структури, за да тој/таа може да влијае врз обвинителот или судијата).

Со цел да се придонесе кон можностите за соодветна подготовка на одбраната и зајакнувањето на независноста на адвокатите, но и да се придонесе кон зголемување на транспарентноста на процесот на определување бранител по службена должност, се препорачува следното:

1. **Да се развие софтверско решение за назначување адвокати по службена должност во кривичните постапки.** Оваа долгорочна препорака³¹ и одржливо решение ја има силната поддршка на лицата кои професионално се бават со правото. Слична практика постои кај назначувањето на адвокати по службена должност од страна на 34-те подрачни одделенија на МП согласно одредбите на ЗБПП (по азбучен ред). Со таквиот систем би можел да управува Адвокатската комора, обезбедувајќи назначување на адвокати по службена должност врз основа на јасни критериуми (од списокот на адвокати регистрирани во системот било по азбучен ред или по некој друг редослед; земајќи ја предвид расположливоста во одредени временски периоди, постојниот обем на работа и евентуално специјализацијата според категоријата на случајот). Ваквиот систем би можел да има и многу други функции³² и да придонесе кон спречувањето на други лоши практики, како што е појавата на корупција.
2. До развивањето на ваквото софтверско решение, **редовно да се ажурира списокот на адвокати по службена должност** (не само за со додавање на нови имиња, туку и со ажурирање на дадените контакт информации: телефонски броеви, адреси, електронска пошта). Адвокатската комора да ги презема сите соодветни мерки за да обезбеди дека во списокот се вклучуваат само адвокати кои генерално можат да бидат на располагање во одреден временски период, и кога тоа е можно, да има адвокатки кои можат да им бидат на располагање на осомничени лица и жртви од женски пол.
3. **Да се обнови дијалогот и договорите меѓу судството и Адвокатската комора во врска со назначувањето на адвокати по службена должност** по азбучен ред (со соодветни исклучоци, на пример кога обвинетиот претпочита одреден адвокат), од списокот на адвокати по службена должност, што истовремено ќе значи баланс помеѓу времето потребно за подготовка на одбраната и навременото/брзото вклучување на адвокатите по службена должност во постапката. Појдовна точка во оваа насока може да биде одржување на тркалезна маса со учество на сите релевантни чинители (како што се претседателите на основните судови,

³¹ Тоа подразбира и законодавни измени (ЗКП, ЗА) со кои би се регулирал новиот начин за назначување на адвокати по службена должност.

³² На пример, софтверот на Одборот за правна помош во Молдравија ги има следните модули: база на податоци за сите барања и назначувања на адвокати за правна помош; сложени системи за пребарување што овозможуваат раководење на процесите за назначување на адвокати; кабинет за секој адвокат, вклучително со систем за онлајн известување; автоматизирано донесување на одлуките во врска со правната помош; автоматско испраќање на одлуките до адресите; генерирање роковник за дежурни адвокати; база на податоци за извештаите на адвокатите, вклучително со финансиските извештаи; поврзаност со базите на податоци на други органи, вклучително и на органите за утврдување на финансиската состојба на корисниците, следење на ангажираноста на адвокатите во постапката, автоматска исплата на надоместот за адвокатите и сл.; внатрешни и надворешни модули за мониторинг, евиденција за обуките на адвокатите; автоматско генерирање на статистички податоци и синтетизирање на извештаите; статистички податоци што се генерираат за општата јавност.

апелациските судови и Врховниот суд, претставници од Адвокатската комора, од МП, од Обвинителството, претставници од центрите за социјални работи) на која што би се разгледувал евентуалниот Меморандум за соработка за назначување на адвокати по службена должност, воедначување на правилата за определување на адвокат по службена должност во сите судови, изработка и имплементирање на софтверското решение и приспособување на адвокатските тарифи.³³

2. ДАВАТЕЛИ НА ПРАВНА ПОМОШ ВО КРИВИЧНИТЕ ПОСТАПКИ

Согласно ЗКП, бранител може да биде само лиценциран адвокат³⁴. Треба да се напомене дека ангажирањето на адвокатите во системот за давање правна помош во кривичните постапки е на доброволна основа.

Адвокатската комора подготвува список на адвокати по службена должност³⁵ и список на дежурни адвокати³⁶. Адвокатите се ставаат на списокот по нивно барање, без какви било критериуми. Во моментот, во Адвокатската комора на РСМ членуваат 2820 адвокати, а само 119 лица се на списокот на дежурни адвокати (бројот на овие лица варира по региони, на пример, Скопје - 26, Битола– 28, Кичево– 2, Кавадарци - 1), а 139 адвокати се на списокот за адвокати по службена должност (пр. Скопје - 35, Битола– 33, Кичево– 1, Кавадарци – 1).

Бројот на адвокати по службена должност во некои региони (пр. Кичево, Кавадарци, Охрид) е доста мал, со што може да предизвика проблем во однос на нивната достапност. Но и покрај тоа, малиот број на адвокати за правна помош во одредени региони не се смета за голем проблем, затоа што и бројот на случаи со одбрана по службена должност е доста мал, а кога ќе се јави ваков проблем, случаите можат да им се доделат на адвокати од соседните регионите (растојанието меѓу одделни градови не е многу големо).

Мотивацијата за пристапување кон списокот на адвокати по службена должност варира. Одредени адвокати велат дека нивната мотивација за давање услуги по службена должност се темели на општествената улога што ја имаат адвокатите, почитувањето на принципот дека секој има право да квалитетна и делотворна одбрана и уважување на начелото за недискриминација по која било основа. Други пак се вклучуваат во системот само поради тоа што немаат доволно приватни клиенти, и преку услугите по службена должност обезбедуваат постојан и сигурен приход.

Има повеќе фактори што може да ги демотивира адвокатите да се активираат во системот или да бидат дел од него. Еден од нив е надоместокот што ефективно им се исплатува на адвокатите по службена должност. Очигледно, соодветниот надоместок би привлекол искусни и специјализирани адвокати, што води до подобра професионална посветеност и учинок. Адвокатската комора го утврдува

³³ Меморандумот треба да ја отсликува заложбата на сите засегнати страни да ги почитуваат договорените правила, вклучително и за користење на софтверот, а додека тој не влезе во функција да се почитува начинот за назначување на адвокати по службена должност врз основа на листите што ги води Адвокатската комора согласно ЗКП.

³⁴ ЗКП, член 71 (4). Одредбата во член 71 (5) на ЗКП дека за кривични дела за кои може да се изрече казна затвор во траење од најмалку десет години, бранител може да биде адвокат со искуство од најмалку пет години по положување на правосудниот испит се утврди како неуставна. И навистина, практиката покажува дека работното искуство не е доволна гаранција за квалитет и совесност.

³⁵ <http://www.mba.org.mk/index.php/mk/listi-advokati/lista-sluzbena-dolznost>

³⁶ <http://www.mba.org.mk/index.php/mk/listi-advokati/lista-dezurni>

тарифникот за адвокатските услуги³⁷. Надоместокот за адвокатите по службена должност за секој поединечен случај го утврдува судот, и во многу случаи тој не може да се предвиди, а е вообичаено многу понизок од тарифата утврдена од Адвокатската комора. Адвокатите велат дека „основната тарифа е многу ниска и голем дел од услугите се даваат бесплатно“, „50 евра за 10 рочишта“, „неконзистентно ниво на исплата“, „зависи од тоа што судија мисли дека треба да се плати за присуството на рочиштето“, „присуството на едно рочиште е околу 30 евра без оглед на тоа за каков вид на кривично дело станува збор, тежината на кривичното дело и предвидената казна“³⁸. Во одредени случаи, има и застои во самата исплата. За да се обезбеди сигурност во однос на тарифите за адвокатите по службена должност, одредени лица од оваа сфера се залагаат за утврдување на намалени адвокатски тарифи за правните услуги кои ќе се исплаќаат од државниот буџет. Разбирливо, адвокатите ја поддржуваат идејата дека целосно треба да се почитува и применува тарифникот на Адвокатската комора.

Во различни земји, висината на надоместокот за услугите на правната помош ја регулираат различни органи (пр. Министерството за правда – Италија; Одборот за правна помош – Молдавија; Владата – Украина, Австрија, Финска), но секогаш врз основа на дијалог меѓу Министерството за правда, судовите, Адвокатската комора, и во зависност од системот за доделување правна помош и избраната формула за утврдување на висината на надоместокот.

Одредени адвокати се демотивирани поради ниските очекувања од адвокатите по службена должност. Треба да се разгледа активноста и учинокот на бранителите по службена должност земајќи ја предвид улогата на адвокатите во правосудниот систем генерално, нивниот статус во постапката и капацитет, и нивната утврдена, претпоставена и перципирана независност. Во рамки на мисијата за утврдување на фактите, се нагласија неколку работи, како на пример: „правата и овластувањата на адвокатите наспроти органите“, „нееднаквост на оружјата“, „инфериорноста на одбраната наспроти супериорноста на обвинителот“, „незаслужениот привилегиран статус на јавниот обвинител во судот“, „недоволно време за проучување на случајот“, „анализа, подготовка и презентирање на случајот на одбраната во текот на целата постапка“, „преценување на правосудниот систем“, „ограничена храброст од страна на судовите да отфрлаат обвиненија или да донесуваат ослободителни пресуди“, „правните дејствија, вештачењата, психолошките советувања и каква било друга правна помош треба да биде бесплатна, брза и лесно достапна за страната што има потреба од нив“, „повреда на правата на обвинетиот во сите фази на постапката“, „испрашување на осомничени лица вон полициски станици“, „ограничен пристап за состанување со обвинетите во притвор“, „должината на судските постапки“, „понекогаш несоодветните услови во кои се одвиваат рочиштата“, „неспособност и неписменост на одредени судии, јавни обвинители и органи на спроведување на законот“, „корупцијата останува најголемата пречка и клучен предизвик во работата на судовите, полицијата и институциите“, „врските меѓу одредени адвокати, обвинители и судии“, „надоместокот се дели меѓу страните во случајот“, „корупција, корупција, корупција“. Многу од овие перципирани проблеми треба да се документираат и да се утврди дали и колку се случуваат, кои се последиците и влијанието од тоа, и да се утврди соодветен системски одговор.

³⁷ <http://www.mba.org.mk/index.php/mk/akti/advokatska-tarifa>

³⁸ Тарифите на Адвокатската комора се утврдуваат согласно предвидената казна пр. за кривично дело за кое што се предвидува затворска казна до 3 години, основната тарифа е 100 евра, и овој износ се зголемува за 30% од час и 20% од час, со што вкупниот износ е 150 евра, намален за износот од 18% данок за едно застапување (или какво било друго дејствие).

Со цел да се зголеми мотивацијата кај адвокатите да учествуваат во системот на давање правна помош во кривичните постапки и за зајакнување на нивната независност, се препорачува следното:

1. **Да се формира РГ³⁹**, во која ќе бидат вклучени претставници од МП, Адвокатската комора и судовите (претседателите на судовите) со цел **да се одреди висината и начинот на пресметување на надоместокот за адвокатите за правна помош (одбрана по службена должност и застапување на жртвите) во кривичните постапки**. Висината на надоместокот треба да е слична со таа одредена во Тарифникот на Комората и приватната практика, земајќи ги предвид обемот на потреби од правна помош и капацитетите на РСМ да одговори на овие потреби. Начинот на пресметување на надоместокот за адвокатите треба да е предвидлив и поставен на јасни критериуми, со ограничени можности за дискреционо толкување (евентуално да има посебен дел во Тарифникот на адвокатите за застапување по службена должност).
2. Адвокатската комора **да преземе соодветни мерки, вклучително и за подигнување на свеста, за мотивирање на адвокатите да учествуваат во системот за давање правна помош во кривичните постапки**, особено во регионите каде што бројот на вакви адвокати во системот е доста мал.

3. КВАЛИТЕТ НА ПРАВНАТА ПОМОШ ШТО ЈА ДАВААТ АДВОКАТИТЕ ПО СЛУЖБЕНА ДОЛЖНОСТ И СИСТЕМ ЗА ГАРАНЦИЈА НА КВАЛИТЕТ

Правната помош во кривичните постапки во РСМ ја даваат лиценцирани адвокати на одбраната, факт што упатува на квалитет. Но и покрај тоа, не постои доволна гаранција за квалитетот. Квалитетот не зависи само од професионалното знаење и вештини на адвокатите, туку и од нивната мотивација и совесност.

Квалитетот на услугите на адвокатите по службена должност во кривичните постапки во РСМ во одредени случаи се става под знак прашање, и од страна на страните и од страна на другите адвокати. Во многу случаи, квалитетот на услугите не мора зависи од фактот дали адвокатот е ангажиран врз основа на договор или е определен. Секако, лицата кои се ангажирани како адвокати по службена должност во кривичните постапки ќе сакаат да ги презентираат правните услуги што тие ги даваат како квалитетни, навремени, делотворни, а напорите што тие ги вложуваат како совесни. Некои лица, пак, го велат обратното, т.е. дека „во повеќето случаи адвокатите по службена должност само присуствуваат на судењето без да вложат било каков напор или да покажат интерес во случајот или клиентот“, „тие даваат крајно лош квалитет“, „не постои доверба помеѓу обвинетото лице и адвокатот по службена должност“.

³⁹ Согласно член 109 ЗКП.

Со методологијата за проценка на потребите не се нуди можност за оценување на општото ниво на квалитет на услугите што ги нудат бранителите по службена должност во РСМ.⁴⁰ Сепак, може да се идентификуваат факторите што можат да влијаат врз квалитетот.

Дополнително на сите негативни фактори што доведуваат до лош квалитет на правните услуги генерално⁴¹, има специфични елементи што водат до лош квалитет на услугите кај правната помош. Веќе се укажа на висината на надоместоците за услугите, но мора да се нагласи дека зголемувањето на тарифите за адвокатите не е математичка равенка со која ќе се зголеми и квалитетот на услугите. Исто така, ниските очекувања од адвокатите по службена должност не може да послужи како поттик за посветено работење, и стереотипите⁴² не одат во прилог на вложувањето напори за совесно работење. Од адвокатите по службена должност се очекува да „присуствуваат, но да бидат неми, и да не создаваат непотребни проблеми за другите учесници во процесот“. Адвокатите по службена должност немаат обврска да го оправдуваат нивниот ангажман или дејствијата што ги преземале или не ги преземале пред каква било институција за конкретен предмет за кој што биле ангажирани.

Постојат и објективни причини. Адвокатите кои даваат правна помош и нивните клиенти во многу случаи ги немаат потребните ресурси за да можат да изградат вистинска и делотворна одбрана (на пример, за прибирање докази, вклучително и за вештачење, и сл.). Во случаи кога главната расправа се одвива во отсуство на обвинетиот, бранителот од објективни причини не може да овозможи квалитетна одбрана поткрепена со докази, бидејќи тој може и да не знае какви докази има отсутниот или недостапниот обвинет.

Вообичаено, системите за правна помош имаат некаква комбинација на методи кои придонесуваат кон квалитетот на услугите на правната помош: селекција на адвокати кои можат да даваат правна помош, професионални упатства, обуки, специјализација на адвокатите од одредена област од правото, интерно и надворешно следење на квалитетот на услугите⁴³, дисциплински постапки. Голем дел од механизмите за придонесување кон квалитетот на правната помош е и треба да биде во рацете на Адвокатската комора.

Во рамки на мисијата за утврдување на фактите, одредени соговорници не споменаа каков било модалитет за обезбедување на квалитетот на услугите дадени по службена должност, велејќи дека „тоа зависи исклучиво од адвокатот“, или дека „едноставно не знаат“, а дел од соговорниците ги нагласија обуките и проверките во контекст на дисциплинските постапки.

Правната помош на странката адвокатот ја дава совесно и стручно, согласно со закон, Кодексот на адвокатската етика и другите акти на Комората⁴⁴. Улогата на Адвокатската комора е клучна. Моментно, улогата на Адвокатската комора во управувањето со системот на правна помош е ограничена. Но и покрај тоа, таа може директно да влијае врз квалитетот на правните услуги генерално, и врз услугите

⁴⁰ Досега, во РСМ не е направено сеопфатно истражување за проценка на квалитетот на правните услуги и услугите во рамки на правната помош во кривичните постапки.

⁴¹ Види перцепирани ставови во врска со улогата на адвокатите во правосудниот систем.

⁴² Еден таков стереотип е на пример дека услугите дадени во рамките на правната помош во најдобар случај би можел да биде на исто ниво како и квалитетот на општите правни услуги. Но, има примери кога по имплементирањето на функционален механизам за гаранција на квалитетот, квалитетот на правната помош значително се подобрила, а во одредени делови (пр. застапување на жртвите на криминал, малолетни лица, лица со ограничени способности) квалитетот на услугите дури и го надминал тој на општите правни услуги.

⁴³ Види разни примери. Обединети нации, *Прирачник за обезбедување квалитетни услуги во рамките на правната помош во кривичните постапки*. Практични насоки и практики што ветуваат. Мај 2019 г.

⁴⁴ Член. 17, Закон за адвокатурата, Службен весник бр. 59/02.

на правната помош посебно. Адвокатската комора на РСМ обезбедува континуирана обука за адвокатите во многу области (и со поддршка на развојни партнери како што се СЕ, ОБСЕ и сл.), вклучително и за кривичните постапки. Во моментов, Адвокатската комора интензивно работи на формирањето на Центар за едукација на адвокатите, во рамките на кој ќе се обезбеди институционален, структуриран и системски пристап кон ова прашање.

Со цел да се подобри квалитетот на правната помош во кривичните постапки, препораките до Адвокатската комора се:

1. **Да продолжи со напорите за формирање на Центарот за едукација на адвокатите.** Преку ваквиот центар и други модалитети да се обезбедува континуирана обука за адвокатите, вклучително и оние кои даваат правна помош во кривичните постапки. Во овие рамки, би требало да има посебни модули за обука на теми како што се застапување на жртвите на кривични дела, жените во кривично правниот систем, во смисла на насилство против жените и семејното насилство и жени во конфликт со законот, за сексистички (родово базиран) говор на омраза, родово базирана дискриминација, правда приспособена кон децата, подобар пристап до правдата за сиромашни (вклучително и жените и децата), и сл. со цел да се зајакне капацитетот на адвокатите да одговорат на конкретните ситуации, искуства и идентитет на нивните корисници и клиенти. Програма за Обука на обучувачи која ќе ги опфати горе наведените модули може да придонесе кон одржливоста на програмите за обука за адвокатите.
2. **Да се разгледа можноста за развивање професионални стандарди за активностите на адвокатите во кривичните постапки** (или само за адвокатите кои даваат правна помош во кривичните постапки; за активностите во одредена постапка, или за посебни категории на ранливи клиенти/корисници). Појдовна точка во таа насока би можело да биде развивањето на професионални стандарди за застапување на жртвите на кривични дела (што на соодветен начин ќе ги зема предвид и потребите на жртвите и родово сензитивните аспекти).
3. **За регионите каде што има доволен број на адвокати кои даваат услуги по службена должност, да се размисли за можноста за *de-facto*⁴⁵ специјализација на адвокатите по службена должност**, која потоа би била назначена во списокот на адвокати по службена должност што го прави Комората. На специјализираните адвокати дополнителната обука која би се овозможила со поддршка од заинтересирани развојни партнери, би можела да им биде од корист.
4. **Да се разгледа можноста за развивање на механизам за следење на квалитетот на правната помош⁴⁶.** Со цел објективно да се оценува квалитетот на правната помош, би можело да се развие сет на индикатори за учинокот (врз основа на професионалните стандарди) кои би биле подложни на објективна верификација, и преку кои би можело да се квантифицираат (колку што е тоа можно) напорите на адвокатите во одбраната, а врз основа на интересите на клиентот. Тие би можеле да бидат: индикатори за општи напори (пр. континуирана обука, обука на сопствена рака), процесни индикатори (пр. обем на помошта што е дадена во однос на

⁴⁵ За оваа опција не се потребни законски измени. Адвокатите кои ќе се регистрираат во списокот би требало да ги наведат областите на специјализација/приоритети (пр. по видови на кривични дела, лица и сл.) Врз основа на тоа, Комората може да ги подели адвокатите по групи (на пример за период од една година) и да им понуди дополнителни насоки и обуки врз основа на специјализацијата

⁴⁶ Ни МП сè уште нема механизам за гаранција на квалитетот на дадената правна помош согласно ЗБПП.

потребите, квалитетот на документите подготвени од и со учество на адвокат, учеството во процедурални дејствија, број на барања, кохерентност на дејствата во дадениот контекст, родово сензитивниот пристап и сл.), и индикатори на резултати (промена во положбата на клиентот како резултат на адвокатската интервенција). Во рамки на евалуацијата би можело исто така да се земе предвид и мислењето на корисникот, што ќе се утврди преку анкета. Тоа би било силна проактивна мерка за промовирање на квалитетот на правните услуги, а воедно резултатите од ваквиот мониторинг може да се користат за планирање на активностите за обука и за развивање на дополнителни професионални стандарди и насоки.

5. **За објективно оценување на квалитетот на правните услуги и услугите на правната помош во кривичните постапки потребни се комплексни истражувања.** Таквите истражувања би можеле да придонесат кон носење информирани одлуки во однос на реформите на системот на правна помош во кривичните постапки.

4. ЗАСЕГНАТИ СТРАНИ И СОРАБОТКА

Управување со системот за давање правна помош во кривичните постапки

Во РСМ нема некое посебно тело што управува со самиот систем за давање правна помош. Како што се наведува погоре, назначувањето на адвокатите по службена должност и исплатата на истите го прават судовите, а на гаранцијата на квалитетот не се посветува толку внимание, при што претпоставката е дека Адвокатската комора треба да го прави тоа врз основа на нејзината општа надлежност. Овој модел на управување има свои импликации, вклучително и врз модалитетите за подигнување на свеста за правото на правна помош и за развојот на системот за правна помош во кривичните постапки.

Во многу европски земји, со системот за правна помош раководи определено тело, Одбор за правна помош⁴⁷.

Се препорачува *да се разгледа можноста управувањето со системот за правна помош во кривичните постапки (целиот спектар на функции) да се додели на едно посебно тело во кое ќе бидат вклучени сите засегнати страни.*

Свест за правото на правна помош

Нивото на свеста кај општата јавност за правото на правна помош во кривичните постапки е особено важно, а тоа се смета дека е на многу ниско ниво. Генерално, многу луѓе не знаат што да очекуваат од адвокатите, и од гледна точка на правни услуги и а секако од гледна точка на процедурите. Во случаи на задолжителна одбрана, прашањето за определување на адвокат по службена должност се решава по службена должност. Тоа не е случај кај сиромашните лица, кои треба да поднесат барање за доделување на адвокат по службена должност.

⁴⁷ Пр. Словенија (Орган за Правна помош), Холандија (Одбор за правна помош), ОК (Комисија за правни услуги).

Едно решение за надминување на ваквите состојби е обвинетите јасно и недвосмислено да добијат правна поука за правото да побараат бранител доколку тие самите не се во состојба да го платат кога тие се сослушуваат во која било фаза од постапката. Полицијата и другите служби што најпрво интервенираат (пр. здравствените служби, социјалните служби, службите за заштита на децата) треба веднаш треба ги информираат жртвите за правото да бидат информирани и правото на правна помош, поддршка и заштита и како да пристапат до таквите права.⁴⁸

Потребна е поширока кампања за подигнување на свеста во врска со тоа, насочена кон жени и мажи од изолирани и маргинализирани групи. ***Информациите за правото на правна помош, што тоа значи, какви правни услуги опфаќа, како да се дојде до ваквите услуги и други релевантни информации треба да се направат достапни на јавноста преку медиумите, вклучително и преку интернетот, или на други соодветни начини.***⁴⁹ Имајќи ги предвид перцепциите во однос на нивото на доверба во системот за правна помош на адвокатите по службена должност, во кампањата за подигнување на свеста треба да се опфатат добри примери на одбрана и примери за совесно работење.

Статистички податоци и истражувања за правната помош во кривичните постапки

За доброто управување со системот за давање правна помош во кривичните постапки потребни се податоци за многу нешта, вклучително и за бројот на предмети, бранители, видови процедури, како и демографски податоци за корисниците на правна помош дисегрегирани по пол, возраст, етничка припадност и правен основ, со што ќе се овозможи правење на вкрстени анализи и во однос на родовата перспектива. Таквите податоци не се достапни.

Во РСМ постои само ограничено истражување на оваа тема. Во препораките дадени во овој документ се посочуваат одредени области каде што истражувањата можат да придонесат кон развивањето на системот за правна помош во кривичните постапки во РСМ.⁵⁰

Судството треба да ги дополни ставките за кои што прибира податоци со соодветни ставки за барањата и доделувањето правна помош во кривичните постапки.

Финансирање на системот за правна помош во кривичните постапки (адвокати по службена должност)

Бројот на луѓе кои ќе може да користат правна помош и квалитетот на таквата помош, може во голема мера да зависи од средствата што за таа цел се определуваат во државниот буџет. Правната помош во кривичните постапки, пак, се обезбедува од буџетот на судовите.

⁴⁸ Принципи и насоки на Обединетите нации за пристап до правна помош во кривично правните системи, A/RES/67/187, Упатство 7.

⁴⁹ Принципи и насоки на Обединетите нации за пристап до правна помош во кривично правните системи, A/RES/67/187, Упатство 2.

⁵⁰ Принципи и насоки на Обединетите нации за пристап до правна помош во кривично правните системи, A/RES/67/187, Упатство 17 “...државите треба да го обезбедат формирањето на механизми за следење, мониторинг и евалуација на правната помош и треба постојано да настојуваат да ја унапредуваат правната помош”.

Трошоци за правна помош од судскиот буџет⁵¹

	2016	2017	2018
Искористен буџет за правни услуги (EUR)	196.183 EUR	290.354 EUR	445.925 EUR
% од вкупниот судски буџет	0,64%	0,94%	1,42%

Позитивен тренд на зголемување на уделот на трошоците за правна помош во вкупниот судски буџет.

Правните услуги согласно ЗБПП се покриваат и исплаќаат од буџетот на Министерството за правда.

Трошоци за правна помош во буџетот на Министерството за правда⁵²

	2016	2017	2018
Планиран буџет	3.000.000 MKD	3.000.000 MKD	3.000.000 MKD
Реализиран буџет	829.753 MKD	1.386.297 MKD	1.378.904 MKD
% од реализираниот буџет	27,66%	46,21%	45,96%

Податоците укажуваат дека сè уште има простор за зголемување на искористеноста на средствата и за апсорпција на доделените средства.

Треба да се напомене дека во рамки на формулата за финансирање не се предвидени одредени категории на трошоци кои се потребни за развој на системот за правна помош во кривичните постапки, како што се трошоците за обука и за иновација на системот за правна помош. Искуствата во многу земји во развој во однос на системите за правна помош кажуваат дека трошоците за обука, подигнување на свеста и иновации на системот за правна помош може да се споделат со други развојни партнери.

Се препорачува **во буџетот за правна помош во кривичните постапки да се внесат соодветни буџетски ставки за подигнување на свеста, обука и иновации во системот за давање правна помош во кривичните постапки.**

Синергија и соработка на засегнатите страни

Комуникацијата, координацијата и соработката меѓу сите правосудни и други агенции, особено на локално ниво е многу важна за идентификување на локалните проблеми и за усогласување на решенијата за подобрување на системот за правна помош. Многу лица кои професионално работат во оваа област не се запознаени со најновите иницијативи за реформа на системот за давање правна помош во кривичните постапки во РСМ и за тековниот дијалог меѓу засегнатите страни за разрешување на рутинските прашања. Но, и покрај тоа што многу мал број на соговорници се дел од таквите иницијативи, се согледува потребата од подобрување на соработката меѓу засегнатите страни. Се чини дека нема доволно разбирање и заемно разбирање меѓу засегнатите страни. И различните перцепции на судството и адвокатите во однос на правната помош во кривичните постапки ја наметнува потребата од повеќе дискусии за изнаоѓање на функционални решенија.

⁵¹ *Пристапот до правда во Северна Македонија*, сеопфатна студија за пристапот до правна помош во кривичните, граѓанските и управните постапки Македонско здружение на млади правници, Скопје, септември 2019, стр. 59.

⁵² *Пристапот до правда во Северна Македонија*, сеопфатна студија за пристапот до правна во кривичните, граѓанските и управните постапки Македонско здружение на млади правници, Скопје, септември 2019, стр. 60.

Што се однесува до самиот формат за управување со системот за давање правна помош во кривичните постапки, се препорачува *одржување на годишна конференција за правна помош во кривичните постапки во РСМ, дополнета со други видови на дијалог меѓу засегнатите страни на централно и локално ниво.*

5. ОПШТА ПЕРЦЕПЦИЈА ЗА СИСТЕМОТ ЗА ДАВАЊЕ ПРАВНА ПОМОШ ВО КРИВИЧНИТЕ ПОСТАПКИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

За време на мисијата за утврдување на фактите, адвокатите по службена должност искажаа различни гледишта во однос на системот за правна помош во РСМ. Оценките варираа од многу позитивни, како на пример „до одреден степен, нашиот правосуден систем успешно го спроведува начелото за задолжителна одбрана во поединечните постапки, има позитивен став кон сиромашните, и истовремено вложува големи напори за да се подобри правната позиција на жртвите на кривични дела“, „секој пат кога е потребна задолжителна одбрана, се назначува адвокат по службена должност, вклучително и за сиромашни лица и жртвите на кривични дела“, „позитивни новини во борбата против дискриминацијата на различни основи, примарно против дискриминацијата базирана на социјално-економскиот и имотниот статус“, „законодавството е добро уредено за доделување на адвокат по службена должност“, „судот посветува внимание адвокат по службена должност да биде назначен во сите фази од постапката“, „во РСМ нема адвокат кој не би ги застапувал и штител правните интереси на корисниците“, „адвокатите даваат квалитетна правна помош и ефикасна одбрана на обвинетите лица“. Ваквите ставови во најголема мера доаѓаат од лица кои се позиционирани со системот.

Сепак, многу соговорници укажуваат на одредени прашањата како што се достапноста, квалитетот и делотворноста на правната помош во кривичните постапки што се образложуваат во овој документ, и ја нагласуваат потребата од реформи, велејќи меѓу другото дека нема позитивни практики, добри трендови или клучни постигнувања во областа на кривичните постапки во РСМ“.

Можности за реформа

За време на мисијата за утврдување на фактите, многу соговорници истакнаа дека политичките, правните, економските, општествените, културните или технолошките фактори можат да бидат пречка во развојот на системот за давање правна помош во кривичните постапки во РСМ. Сепак, беше нагласена и потребата од политичката усогласеност во таа насока.

Реформите во системот на правна помош се наведени во списокот на декларирани приоритети за реформа во РСМ, особено во Стратегијата за реформа на правосудниот систем за периодот 2017-2022⁵³. За ефективен, ефикасен и одржлив систем за правна помош се укажа на потребата од усвојување на Закон за БПП (чија цел меѓу другото би била да се прошири опсегот на корисниците на БПП, јакнење на капацитетите на подрачните одделенија на МП, зголемување на опсегот на даватели на БПП, оптимизација на адвокатските трошоци за БПП, проширување на трошоците поврзани со БПП,

⁵³ Стратегија за реформа на правосудниот сектор за периодот 2017-2022 со Акциски план, <https://rm.coe.int/strategy-for-reform-of-the-judicial-sector-for-the-period-2017-2022-wi/16808c4384>

унапредување на соработката меѓу сите чинители во системот и зголемување на свеста/информираноста за БПП.⁵⁴ Собранието на РСМ го усвои новиот Закон за БПП, кој стапи на сила на 22 мај, 2019 година а се спроведува од октомври 2019 година, со што се замени Законот на БПП од 2009 година. Општ впечаток е дека Законот на БПП има позитивно влијание врз состојбите.

Правната помош во кривичните постапки не само што не се споменува туку експлицитно се иззема од списокот на приоритети и стратешки акции поврзани со бесплатната правната помош.⁵⁵ Сепак, правната помош во кривичните постапки бегло се споменува во други поглавја на Стратегијата и Акцискиот план. Меѓу другото, се споменува во рамки на пристапот до правни услуги за време на задржување, кога лицето е повикано на испитување во полиција, особено ако е лишено од слобода⁵⁶, во контекст на квалитетот на правната помош⁵⁷, трошоците за бранителите по службена должност⁵⁸, зајакнување на правата на одбраната и заштита на човековите права во кривичната постапка.⁵⁹

Би било добро да постои План за подобрување на системот за давања правна помош во кривичните постапки во РСМ со случаи на задолжителната одбрана, сиромашни и жртви на кривични дела.

IV. СПИСОК НА ПРЕПРОРАКИ

1. *Да се направат комплексни истражувања за „исполнетите и неисполнетите“ потреби од правна помош во кривичните постапки во РСМ.*
2. *Да се ревидира ЗКП, главно критериумите за пристапот до правна помош во кривичните постапки.*
3. *Да се развијат (паралелно со ревизијата на ЗКП, и како краткорочна мерка) релевантни упатства од Врховниот суд на РСМ кои ќе доведат до воедначување на практиката за оценување на критериумите за доделување на правна помош, и во кои ќе се наведат начините за информирање на жртвите на кривични дела за нивните процедурални права, и моментот на назначување адвокат по службена должност за застапување на интересите на жртвите на кривични дела во текот на кривичната постапка.*
4. *Да се усвои соодветно законодавство и да се воведе праг за квалификување за правна помош, да се специфицира и поедностави процедурата за потврдување на критериумите за „имотната состојба“ и да се премине на можноста ваквите потврди да се добиваат од една институција („одношалтерски систем“ или преку електронски барања).*

⁵⁴ Стратегија за реформа на правосудниот сектор за периодот 2017-2022 со Акциски план, 2.6.1 Бесплатна правна помош, Стратешки насоки

⁵⁵ Стратегија за реформа на правосудниот сектор за периодот 2017-2022 со Акциски план, 2.6.1 Бесплатна правна помош, Стратешки насоки.

⁵⁶ Стратегија за реформа на правосудниот сектор за периодот 2017-2022 со Акциски план, глава 5 – Реформи во посебни области, 5.1 – Казнено правна област. “Посебно загрижува дисфункционалноста на пристапот до бранител во кривичната постапка”

⁵⁷ Стратегија за реформа на правосудниот сектор за периодот 2017-2022 со Акциски план, глава 5 – Реформи во посебни области, 5.1 – Казнено правна област “ За да се следи квалитетот на обезбедената правна помош од страна на бранителите по службена должност, како и на бранителите поставени од страна на судовите во случај на одбрана за сиромашни и да се избегне фаворизирање на адвокати на штета на ефективна одбрана, потребно е во рамките на Адвокатската комора на РМ да се воспостави независен механизам за оцена на квалитетот на обезбедената одбрана”.

⁵⁸ Акциски план за спроведување на Стратегијата за реформа на правосудниот сектор 2017-2022, 2.6.2.2-1.4, “Определување посебни одредби во тарифата за бранители по службена должност”, <https://rm.coe.int/action-plan-for-implementation-of-the-judicial-sector-for-the-period-2/16808c4382>

⁵⁹ Акциски план за спроведување на Стратегијата за реформа на правосудниот сектор 2017-2022, 5.1.2-1. “Правично постапување со зајакнување на правата на одбрана и заштита на човековите права во кривичната постапка”.

5. *Да се развие пилот проект за пристап до правна помош во раната фаза на кривичната постапка*
6. *Да се развие софтверско решение за назначување на адвокати по службена должност во кривичните постапки*
7. *Редовно да се ажурира списокот на адвокати по службена должност*
8. *Да се обнови дијалогот и договорите меѓу судството и Адвокатската комора во врска со назначувањето на адвокати по службена должност*
9. *Да се формира РГ со цел да се одреди висината и начинот на пресметување на надоместот за адвокатите за правната помош (одбрана по службена должност и застапување на жртвите) во кривичните постапки*
10. *Да се преземат соодветни мерки, вклучително и за подигнување на свеста, за мотивирање на адвокатите да учествуваат во системот за давање правна помош во кривичните постапки*
11. *Да се продолжи со напорите за формирање на Центар за едукација на адвокатите со развивање посебни модули за обука и консолидирање на капацитетите за држење обука преку програма за обука на обучувачи.*
12. *Да се разгледа можноста за развивање професионални стандарди за активностите на адвокатите во кривичните постапки.*
13. *Во регионите каде што бројот на вакви адвокати во системот е доста мал, да се разгледа можноста за специјализација на адвокатите по службена должност*
14. *Да се разгледа можноста за развивање на механизам за следење на квалитетот на правната помош*
15. *Да се направат комплексни истражувања за објективно оценување на квалитетот на правните услуги и услугите на правната помош во кривичните постапки.*
16. *Да се разгледа можноста управувањето со системот за правна помош во кривичните постапки (целиот спектар на функции) да се додели на едно посебно тело, со учество на сите релевантни чинители.*
17. *Да се спроведе широка кампања за подигнување на свеста за правото на правна помош*
18. *Да се ревидираат ставките за кои судови прибираат статистички податоци и да се вметнат ставки во врска со барањето и давањето на правна помош во кривичните постапки.*
19. *Во буџетот за правна помош во кривичните постапки да се внесат соодветни буџетски ставки за подигнување на свеста, обука и иновации во системот за давање правна помош во кривичните постапки.*
20. *Да се одржува годишна конференција за правна помош во кривичните постапки во РСМ, дополнета со други видови на дијалог меѓу засегнатите страни на централно и локално ниво.*

План за подобрување на системот за давања правна помош во кривичните постапки во РСМ во случаи на задолжителна одбрана, сиромашни, жртви на кривични дела

V. ТЕНТАТИВНА РАМКА ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ НА ПРЕПОРАКИТЕ

V.I КРАТКОРОЧНИ ПРЕПОРАКИ (1-2 години)

ПРЕПОРАКИ	ОДТОВОРНА ИНСТИТУЦИЈА	ВРЕМЕНСКА РАМКА
<i>Да се направат комплексни истражувања за „исполнетите и неисполнетите“ потреби од правна помош во кривичните постапки во РСМ.</i>	МП	2021
<i>Да се развијат релевантни упатства од Врховниот суд на РСМ кои ќе доведат до воедначување на практиката за оценување на критериумите за доделување на правна помош, и во кои ќе се наведат начините за информирање на жртвите на кривични дела за нивните процедурални права, и моментот на назначување адвокат по службена должност за застапување на интересите на жртвите на кривични дела во текот на кривичната постапка</i>	Врховен суд Судство	2020
<i>Да се развие пилот проект за пристап до правна помош во раната фаза на кривичната постапка</i>	Адвокатска комора	2021
<i>Да се развие софтверско решение за назначување на адвокати по службена должност во кривичните постапки</i>	МП Адвокатска комора Судство	2020 –2021
<i>Редовно да се ажурира списокот на адвокати по службена должност</i>	Адвокатска комора	постојано
<i>Да се обнови дијалогот и договорите меѓу судството и Адвокатската комора во врска со назначувањето на адвокати по службена должност</i>	Адвокатска комора Судство	Септември 2020
<i>Да се формира РГ со цел да се одреди висината и начинот на пресметување на надоместот за адвокатите за правната помош (одбрана по службена должност и застапување на жртвите) во кривичните постапки</i>	Судство Адвокатска комора МП	Септември 2020
<i>Да се преземат соодветни мерки, вклучително и за подигнување на свеста, за мотивирање на адвокатите да учествуваат во системот за давање правна помош во кривичните постапки</i>	Адвокатска комора	постојано
<i>Да се продолжи со напорите за формирање на Образовниот центар за адвокати (развивање на посебни модули за обука програма за обука на обучувачи).</i>	Адвокатска комора	2020-2021
<i>Да се разгледа можноста за развивање професионални стандарди за активностите на адвокатите во кривичните постапки.</i>	Адвокатска комора	2021
<i>Да се разгледа можноста за развивање на механизам за следење на квалитетот на правната помош</i>	Адвокатска комора	2021

<i>Да се направат комплексни истражувања за објективно оценување на квалитетот на правните услуги и услугите на правната помош во кривичните постапки потребни.</i>	МП	2021
<i>Да се разгледа можноста управувањето на системот за правна помош во кривичните постапки (целиот спектар на функции) да се додели на едно посебно тело, со учество на сите релевантни чинители.</i>	МП Судство Адвокатска комора	2021
<i>Да се спроведе широка кампања за подигнување на свеста за правото на правна помош</i>	МП Судство Адвокатска комора	2020
<i>Да се ревидираат ставките за кои судови прибираат статистички податоци и да се вметнат ставки во врска со барањето и давањето на правна помош во кривичните постапки.</i>	Судство	крај на 2020
<i>Во буџетот за правна помош во кривичните постапки да се внесат соодветни буџетски ставки за подигнување на свеста, обука и иновации во системот за давање правна помош во кривичните постапки.</i>	МП	крај на 2020
<i>Да се одржува годишна конференција за правна помош во кривичните постапки во РСМ, дополнета со други видови на дијалог меѓу засегнатите страни на централно и локално ниво</i>	МП Судство Адвокатска комора	годишно

V.II ДОЛГОРОЧНИ ПРЕПОРАКИ (3-5 години)

ПРЕПОРАКИ	ОДГОВОРНА ИНСТИТУЦИЈА	ВРЕМЕНСКА РАМКА
<i>Да се ревидира ЗКП, главно критериумите за пристапот до правната помош во кривичните постапки.</i>	МП	2022
<i>Да се усвои соодветно законодавство и да се воведи праг за квалификување за правната помош, да се специфицира и поедностави процедурата за потврдување на критериумите за „имотната состојба“ и да се премине на можноста ваквите потврди да се добиваат од една институција („едношалтерски систем“ или преку електронски барања).</i>	МП	2022
<i>Во регионите каде што бројот на вакви адвокати во системот е доста мал, да се разгледа можноста за специјализација на адвокатите по службена должност</i>	Адвокатска комора МП	2022

“Horizontal Facility за Западен Балкан и Турција 2019-2022” е заедничка иницијатива на Европската Унија и Советот на Европа и им овозможува на своите партнери да ги остварат планираните агенди за реформи во областа на човековите права, владеење на правото и демократијата, и да се во согласност со европските стандарди, вклучително, онаму каде што е применливо, во рамки на процесот на проширување на ЕУ. Оваа тригодишна програма опфаќа проекти во Албанија, Босна и Херцеговина, Црна Гора, Северна Македонија, Србија, Турција и Косово*, кои ги имплементира Советот на Европа од мај, 2019 година.

**Оваа ознака е без предрасуди кон позициите на статусот и е во согласност со УНСЦР 1244 и Мислењето на ИЦЈ за Декларацијата за независно Косово.*

Советот на Европа е водечка организација за човековите права на континентот. Таа се состои од 47 држави членки, вклучувајќи ги сите држави членки на Европската унија. Сите држави членки на Советот на Европа ја потпишаа Европската конвенција за човекови права, која претставува меѓународен договор за заштита на човековите права, демократијата и владеењето на правото. Европскиот суд за човекови права ја следи примената на оваа конвенцијата од страна на државите членки.

www.coe.int

Земјите членки на Европската Унија одлучија да ги поврзат своите знаења, ресурси и судбини. Заедно тие изградија зона на стабилност, демократија и одржлив развој, истовремено одржувајќи ја културната разновидност, толеранцијата и индивидуалните слободи. Европската Унија се залага за споделување на своите постигнувања и вредности со држави и народи и надвор од нејзините граници.

www.europa.eu

Оваа студија е изработена со финансиска поддршка на Европската Унија и Советот на Европа. Тука споделените гледишта не треба да се смета дека се официјално мислење на ниту една од двете страни.

Финансирано
од Европската Унија и
Советот на Европа

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Имплементирано
од Советот на Европа